

UN SIGILIU AL EPISCOPATULUI DIN *RODOSTO – RHAEDESTOS*

Eugen Marius Paraschiv

UN SCEAU DE L'ÉVÊCHÉ DE *RODOSTO-RHAEDESTOS*

Cet article présente un sceau de l'évêché de *Rodosto-Rhaedestos*, découvert à Tomis par Corneliu C. Secășanu dans la période d'entre les deux guerres mondiales, qui atteste les rapports qui existaient pendant l'époque byzantine entre la Schytie Mineure et les entités de L'Église Orthodoxe des Balcons. Ce sceau représente un fort argument en ce qui concerne la preuve des relations serrées entre les provinces du Sud du Danube.

Mots clef: sceau, La Vierge, *Rodosto-Rhaedestos*, XIIème siècle

Cuvinte cheie: sigiliu, Fecioara Maria, *Rodosto-Rhaedestos*, secolul al XII-lea

Sigiliul de față a fost publicat sumar de către Corneliu C. Secășanu într-un articol despre sigilii și tessere bizantine descoperite pe teritoriul dobrogean, apărut în anul 1938¹. Acesta este unul dintre cele patru sigilii publicate și datate de autor în secolele XI–XII. Cele patru piese publicate de către Secășanu au fost descoperite în orașul Constanța sau în împrejurimile acestuia².

Plumbul s-a păstrat în condiții foarte bune și poate fi citit și analizat, chiar dacă imprimarea literelor de pe revers nu este foarte bine conturată.

Dimensiunile sigiliului sunt: diametrul maxim — 22 mm, diametrul câmpului — 16 mm (măsurătorile le-am făcut după fotografia publicată de autor, întrucât Secășanu nu face nici o precizare cu privire la dimensiunile plumbului. Deoarece pe fotografie nu există nicio scară, tragem concluzia că fotografia sigiliului este la scara 1:1³).

Avers. Câmpul aversului este bine centrat fiind încadrat într-un cerc. Reprezentare a Fecioarei Maria, cu nimb, stând în picioare și privind în față, cu mâinile în dreapta și în stânga corpului, în poziție orantă. Tot pe avers avem și legenda: **Θ M(ATAP) Θ(ΕON)** care se traduce prin: Mama lui Dumnezeu⁴. Pe fotografia ce însoțește articolul nu se distinge foarte bine inscripția pe care o menționează Corneliu C. Secășanu. Tot ceea ce se distinge este litera **Θ** în jumătatea dreaptă a aversului, sub mâna stângă a Fecioarei Maria, dar nu putem să-l contrazicem pentru moment pe autor, datorită faptului că nu am reușit să intrăm în posesia acestui sigiliu și să-l examinăm amănunțit, ceea ce ne face să-i dăm crezare lui Secășanu, care a văzut sigiliul. Mai trebuie să luăm în considerare că pe aproape toate sigiliile care au reprezentări cu Fecioara Maria în dreapta și în stânga acesteia se află inscripția mai sus

¹ Secășanu 1938, 7, d.

² Secășanu 1938, 1.

³ Am recurs la măsurarea dimensiunilor plumbului, în acest fel, deoarece nu am putut intra în posesia acestuia.

Cu toate eforturile depuse, nu am putut afla unde se află această piesă în momentul actual.

⁴ Această inscripție însoțește mare parte din sigiliile pe care apare chipul Fecioarei Maria.

menționată. Interesant la această piesă este faptul că reprezintă singura apariție a Fecioarei Maria fără pruncul Iisus, pe un sigiliu descoperit în Dobrogea și publicat în lucrări de specialitate. Trei astfel de sigilii mai sunt publicate de către V. Laurent și au dimensiuni asemănătoare, fiind datate în secolele XI–XII⁵.

Realizarea artistică a imaginii Fecioarei se încadrează în caracteristicile epocii respective. Reprezentarea Mariei pe sigilii în epoca bizantină era des întâlnită, mai ales datorită răspândirii cultului ei în cadrul religiei creștine, lucru care a dus la preluarea acestui motiv în toată arta bizantină. Chipul Născătoarei de Dumnezeu apare frecvent în toate sferile artistice odată cu acceptarea și răspândirea cultului Fecioarei după cel de al IV-lea Sinod ecumenic de la Chalcedon din anul 451.

Revers. Legenda reversului se află încadrată într-un câmp de 16 mm, mărginită de un cerc, totul descentrat spre stânga. Legenda are cinci rânduri și este scrisă în limba greacă cu caractere amestecate (grecești și latine):

T□THC	τουτης
PCΔΕΤ□	Ρσδε(σ)του
ΧΑΡΤΟΦ□	χαρτοφου
ΛΑΚΟC . .	λακος [γρ]
. MMA	[α]μμα.

Τουτης Ρσδεστου χαρτοφουλακος γραμμα⁶.

De remarcat că pe sigiliu apare diftongul ou scris cu semnul □. Secășanu, în transcrierea legendei, nu folosește semnul ce apare pe sigiliu, el utilizează diftongul mai sus menționat. Acesta apare la trei cuvinte, în primele trei rânduri ale legendei.

Pe primul rând se disting cinci litere ce alcătuiesc cuvântul τουτης. A doua literă este diftongul ou care pe sigiliu apare sub forma

literei □. Acesta este un pronume sau adjectiv demonstrativ și se traduce prin acesta, aceasta. Mai poate fi tradus și prin expresia iată, însă traducerea corectă este acesta.

Rândul al doilea cuprinde șase litere ce alcătuiesc cuvântul Ρσδε(σ)του⁷. Cuvântul este scris cu litere grecești și latine (a doua literă este litera Σ scrisă cu caractere latine – C). Ultima literă este de asemenea diftongul ou. Cuvântul este denumirea orașului Rodosto–Rhaedestos.

Pe rândul al treilea și al patrulea apar 14 litere (șapte litere pe rândul al treilea și șapte litere pe rândul al patrulea). Primele 12 litere formează cuvântul compus χαρτοφουλακος. El este format din cuvântul χαρτο/ χαρτω, ου, — în traducere: *foaie de papyrus* sau *de hârtie*; *scriere*, *lucrare*; și din cuvântul Φουλακοω / Φουλαζ — în traducere: om care păzește, santinelă. Acest cuvânt compus ce apare pe sigiliu se poate traduce prin expresia *lucrare păzită* sau *secretă* sau altfel spus prin *dosar*. Ultimele două litere de pe rândul al patrulea nu se disting foarte bine, dar ele pot fi γ și ρ.

Rândul al patrulea este format din patru litere. Prima literă nu se distinge foarte bine, dar poate fi litera α. Ultimele două litere de pe rândul al patrulea și literele de pe rândul al cincilea formează cuvântul γραμμα. El poate fi tradus prin mai multe expresii: când este vorba de scriere sau de desen – trăsătură din condei sau linie într-o figură matematică sau linie de desen, contur. Mai are și sensul de linie alungită pe care judecătorii o trasau pe tablele lor, ca semn de condamnare. Aici poate fi interpretată ca pe o poruncă sau ca pe o decizie. Se poate spune că scrisoarea ce însoțea sigiliul era un verdict sau un răspuns la o cerere adresată către o instanță. Cuvântul mai are și alte traduceri, care, însă, în contextul de față, nu au nici o relevanță⁸.

⁷ La Secășanu cuvântul apare transcris cu șapte litere, deși pe sigiliu se disting doar șase litere. El consideră că între litera a patra, care este € și litera a cincea (T) ar mai fi o literă, un Σ scrisă cu caractere latine.

⁸ Linie ce delimitează un stadion sau un teren de joacă.

⁵ Laurent 1952, 152, nr. 289; 189, nr. 370; 257, nr. 526.

⁶ La Secășanu apare următoarea transcriere: TVTHC PCΔECTU ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΟC ΓΡΑΜΜΑ.

Prin urmare, traducerea pe care o face Corneliu C. Secășanu este corectă și poate fi redată astfel: „*Scrisoarea dosarului din Rhaedestos*”

Prin analogie, sigiliul se datează în secolul al XII-lea. Reprezentarea Fecioarei și forma literelor din legendă sunt caracteristice secolului respectiv⁹.

Sigiliul de față aparținea unui document trimis de către episcopatul din Rodosto-Rhaedestos, port aflat la sud-est de Adrianopole, și la vest de Constantinopol, unei oficialități religioase dobrogene, cel mai probabil din Constanța¹⁰. Acest sigiliu ne indică faptul că exista o corespondență între teritoriul dobrogean și episcopatul din Tracia, *Rodosto-Rhaedestos*, care, în secolul al XII-lea, depindea de mitropolitul de la *Heracleea*. Este vorba, probabil, despre corespondența dintre episcopatul mai sus amintit și Mitropolia Tomisului.

Vechiul oraș *Rodosto-Rhaedestos*¹¹ (Ρωδόστο-Ραιδεστός) a fost întemeiat de către locuitorii insulei Samos. Cu o istorie milenară, orașul cunoaște mai multe stăpâniri. Una dintre aceste stăpâniri este cea a prințului trac *Seuthes*, despre care aflăm de la *Xenophon*¹². În timpul domniei lui Iustinian I are loc o redefinire a importanței acestui oraș, astfel că el începe să ocupe un rol important în sistemul strategic militar și religios al Imperiului Bizantin¹³. Deși în două rânduri cade pradă atacurilor populațiilor bulgare (în anul 813 și ulterior în 1206), orașul continuă să apară în izvoarele bizantine până la căderea imperiului în 1453.

Izvoarele bizantine pomenesc despre existența unei Arhiepiscopii în *Scythia Minor* în secolul al IX-lea¹⁴ care se va transforma, în

secolul următor, în Mitropolie, o dată cu reintrarea în sfera de influență bizantină a acestui teritoriu. Astfel, *Scythia Minor* este transformată în *thema* bizantină, numită *Paristrion* sau *Paradounavon*, în traducere însemnând *thema de lângă Dunăre*, eveniment petrecut în timpul domniei lui Ioan Tzimiskes (969–976)¹⁵. După acest eveniment se cunosc mai multe sigilii care au aparținut unor împărați de la Constantinopol și care atestă existența relațiilor dintre aceste regiuni și capitala imperiului¹⁶.

Descoperirea și publicarea mai multor sigilii¹⁷, care au aparținut unor mitropoliți ai Tomisului, atestă existența în continuare a acestei Mitropolii în secolele X–XI. Sigiliul de față însoțea o scrisoare către Mitropolia Tomisului, confirmând, o dată în plus, că Mitropolia Tomisului exista și își continua existența în ciuda vicisitudinilor timpurilor¹⁸. Astfel, tulburările ce au avut loc în a doua jumătate a secolului al XI-lea, în speță revoltele provocate de pecenegi, precum și tulburările legate de refacerea vechiului stat al bulgarilor, nu au distrus legăturile dintre centru și provincia dunăreană¹⁹. Existența relațiilor este evidențiată și de descoperirile de sigilii de plumb în mai multe situri arheologice din Dobrogea²⁰. Astfel de sigilii există²¹ și atestă legăturile dintre Imperiul Bizantin și Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, pe de o parte, și bisericile de pe teritoriul fostei theme *Paristrion* (*Paradounavon*)²², pe de altă parte. Faptul că nu s-a descoperit, până acum, pe teritoriul Dobrogei, un sigiliu ce a aparținut

publicat în *Sintagma ateniana*, în care locul al doilea al mitropoliilor este ocupat de Eparhia Scitiei – Tomisului (ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΣΚΥΘΙΑΣ Ὁ ΤΟΜΗΣ).

¹⁵ Barnea, Ștefănescu 1971, 14–15.

¹⁶ Barnea 2000, 297.

¹⁷ Mcgreer 2001.

¹⁸ Existența Mitropoliei Tomisului este o certitudine afirmată atât de izvoarele scrise cât și de cele arheologice. Este foarte clar că acest sigiliu al unui episcop nu putea fi adresat decât unei entități ecleziastice.

¹⁹ Tanașoca 1973, 61–82; Sacerdoțeanu 1940, 89–91

²⁰ *Dorostolon, Noviodunum*, Nufărul, Păciul lui Soare etc. Vezi Barnea, Ștefănescu 1971, unde sunt prezentate mai multe descoperiri sigilografice din siturile dobrogene.

²¹ Vezi: Barnea 1990, 326–327; Barnea 1996, 218.

²² Barnea 2000, 293–307.

⁹ Laurent 1952, 152, nr. 289; 189, nr. 370; 257, nr. 526. Sigiliile sunt asemănătoare și sunt datate în secolul al XII-lea.

¹⁰ Sigiliul a fost descoperit, conform lui Secășanu, în apropierea orașului Tomis.

¹¹ În perioada bizantină mai era cunoscut și cu numele de *Bisanthi* (Βισάνθη).

¹² *Xenophon* p. 40–65.

¹³ Procopius *De Aed.*, 30–65.

¹⁴ Despre acest lucru se pomeneste într-un vechi catalog al Scaunelor (episcopale, n.a.) ale Bisericilor creștine, întocmit în timpul împăratul Leon al VI-lea Filosoful și

unui patriarh al Constantinopolului, nu înseamnă că nu a existat o corespondență între centrul bisericii orientale și Mitropolia de la *Tomis*. Izvoarele antice târzii și medievale evidențiază o strânsă legătură între cele două entități bisericești, și este puțin probabil să nu fi fost așa. Rolul Constantinopolului în istoria dobrogeană nu poate fi contestat din acest punct de vedere. Dar descoperirea unui astfel de sigiliu ar reprezenta încă o dovadă a strânselor legături dintre *Tomis* și Constantinopol.

Toate aceste dovezi duc la concluzia că au existat legături între episcopatele și mitropoliile Imperiului Bizantin de-a lungul secolelor următoare. Relațiile dintre această zonă dunăreană și Imperiu au continuat și după anul 1204 când la Constantinopol se instaurează

Imperiul latin, eveniment în urma căruia mulți greci se refugiază la gurile Dunării. Astfel, ei contribuie la strângerea legăturilor dintre structurile religioase dobrogene și Constantinopol, mai ales după reinstaurarea Imperiului Bizantin în anul 1261.

Alte aspecte cu privire la motivele corespondenței dintre cele două entități bisericești nu se cunosc, dar este vorba, mai mult ca sigur, despre informații cu caracter bisericesc, care probabil reglementau unele situații dintre cele două componente ale bisericii ortodoxe bizantine.

BIBLIOGRAFIE

- Barnea 1990** — Barnea I., Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III), în *Pontica* XXIII, 1990, p. 315–334.
- Barnea 1996** — Barnea I., Sigilii bizantine din Dobrogea, în *SCIVA*, 47, 1996, p. 215–220.
- Barnea 2000** — Barnea Ion, Regiunea Dunării de Jos în lumina sigiliilor bizantine, în *Fațetele istoriei, existențe, Identități, Dinamici-Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, Ed. Universității din București, 2000, p. 293–307.
- Barnea, Ștefănescu 1971** — Barnea I., Ștefănescu Ș., *Din Istoria Dobrogei*. Vol. III, București, 1971.
- McGreer 2001** — *Catalog of byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, editor Eric Mcgreer, 2001.
- Laurent 1952** — Laurent V., *Documents de sigillographie, La Collection C. Orghidan*, Presses Universitaires de France 108, Paris, 1952.
- Procopius De Aed.** — Procopius din Caesarea, *De Aedificiis*, București, 1939.
- Sacerdoțeanu 1940** — Sacerdoțeanu A., Mouvements politiques et sociaux de la Péninsule Balkanique dans la seconde moitié du XIe siècle, *Balcenia*, 2–3, 1939–1940, p. 89–91.
- Secășanu 1938** — Secășanu C. C., Sigilii și tessere bizantine găsite în Dobrogea, în *Răsăritul*, nr. 7–8, București, 1938, p. 7–13.
- Tanașoca 1973** — Tanașoca N. Ș., *Les Mixobarbares et les formations politiques paristriennes du XIe siècle*, *RRH*, 12, 1973, 1, p. 61–82.
- Xenophon** — Xenophon, *Anabasis*, Ed. Științifică, București 1964, trad. Maria Marinescu-Himu.

LISTA ILUSTRAȚIEI

Pl. I. Un sceau de l'évêché de *Rodosto–Rhaedestos*.

AUTOR

Eugen-Marius Paraschiv

Muzeul Național de Istorie a României

Calea Victoriei 12, sector 3, București, 030026, România

para_eugen@yahoo.com

Pl. I. Un sigiliu al Episcopatului din *Rodosto-Rhaedestos*